

тої ненависти, з якою володарі придніпрянської України гляділи на крпака, одного з тих битих та неволених Грицьків, Кузьмів і Тарасів, котрий дійшовши до розуму і до слова взяв ся по своєму малювати козаччину, Січ і гайдамаччину. Такий чоловік в понятю польських шляхтичів міг мати тільки одну ціль — різати, міг мати тільки такі ідеали, які вони знали з Ценгелвичевої Інструкції і з его пісень. Такий чоловік мусів бути одним із тих фатальних „учителів народа руського“, про яких говорив Ц—ч, мусів поступати так, як такому вчителеві було слід — і маємо готову логічну і психологічну основу, на якій повинна була до Шевченка прилигнути польська революційна легенда. Впливом тої самої ненависти було й пізніше домагане маршалка та підмаршалка шляхти кіївської в р. 1861, щоб усі твори Шевченка і Куліша поконфіскувати і не допускати до рук народа. Excusez du peu! Про закони Ману тоді вже, розуміє ся, не було й мови. Тільки в яких 10 літ по похороні Шевченка і по похороні кріпацтва Поляки здобули ся на спокійніше і більше безсторонне оцінюванє Шевченка.

Іван Франко.

Про Румянцівський музей у Москві.

Ще торік здобув я листа од шан. Ів. Франка, де він мене просить написати до „Житя і Слова“ про Румянцівський музей, его історію, колекції, бібліотеку, рукописі і т. і. Десь певне в Галичині мало-хто навіть знає про існуванє Рум. музея, а на Україні знов мало-хто має про него докладні звістки (певно що виключаючи декільки вчених людей). Тим то я залюбки роблю те, чого бажав д. Франко. Тільки ж, як Румянцівський музей є багата скарбниця скарбів, тай, річ природна, не можна про все розказати в межах журнальної статті, то я оглядатиму тільки те, що просто стосуєть ся до України та до старо руської літератури. Хто б захтів довідати ся про все більш і докладніш, того я одсилаю ось до яких книжок:

1) Описание рукописей Румянцевскаго музеума — А. Х. Востокова. Петербург, 1842.

2) Отчетъ по московскому публичному музею, отъ времени основанія его до 1-го января 1864 года, представленный Н. В. Исаковымъ. Пет. 1864. Ст. 178.

3) Отчетъ Московскаго публичнаго и Румянцевскаго музея за 1865 годъ — генерала Левшина. Извлечено изъ „Журнала Министерства Народнаго Просвѣщенія“. Пет. 1866. Ст. 42.

4) Славяно-русскія рукописи В. М. Ундольскаго. Изданіе Московскаго Публичнаго и Румянцевскаго музеевъ. Москва. 1870. Ст. 64—467 (петіту).

- 5) Отчетъ Моск. Публ. и Рум. музеевъ за 1867—1869 г. Москва 1871. Ст. 247.
- 6) Отчетъ Моск. Публ. и Рум. муз. за 1870—1872 годы. Москва 1873. Ст. 163.
- 7) Отчетъ Моск. Публ. и Рум. муз. за 1873—75 г. Москва 1877. Ст. 151.
- 8) Отчетъ і т. д. за 1876—1878 г. Москва 1879. Ст. 162.
- 9) Отчетъ і т. д. за 1879—82 г. Москва 1884. Ст. 159.
- 10) Путеводитель по отдѣленіямъ иностранной этнографіи. I. Собраніе Румянцовскаго Музея. II. Собраніе Московскаго Публичнаго Музея. Москва. 1885. Ст. 94. Долучено план музея.
- 11) Отчетъ і т. д. за 1883—1885 г. Москва. 1886. Ст. 147.

Дальших справоздань у мене нема під руками. Ще деякі жерела я вказуватиму далі.

а) Рукописи. Старопечатні словянські книжки. Бібліотека.

Румянцівський музей названо так по єго основникові, графові Миколі Петровичеві Румянцеву, що був „государственным канцлером“. Граф дуже зацікавлювався старо-руською історією та словесністю, коло него гуртувалася ціла громадка тодішніх корифеїв російської науки (між ними назвемо Вантиш-Каменського, Калайдовича, Востокова), і от задля потреб тієї громадки граф зібрав цілу колекцію старих рукописів та рідких книжок словянських.

Року 1828-го, вже по смерті графа Миколи, брат Сергій вчинив так, як бажав покійник, а саме — оддав усї братові колекції в казну, вкупі з будовою, де вони містилися. Так був заложений Румянцівський музей. До 1861 року музей був у Петербурзі, де тимчасом зростала Імператорська Публична бібліотека, що зробила ся краща од того музею. Через те 1861 року Румянцівський музей перенесли до Москви, де він став підвалною для Московського публичного музею. Від тоді він і досі знаходиться в Москві.

З початку в музеї було 810 рукописів, 28 744 печатних книжок, 1,695 медалів грецьких, римських та східних, 12,491 предметів мінералогічних, декільки мармурових статуй, декільки картин, 170 предметів етнографічних. (З усього того порозростались тепер самостійні, великі одділи). Найбільшою дорогоцінністю були там рукописи, та про них багато розводиться нема чого, бо вони вже добре обслідовані мабуть чи не з усіх боків: адже вони лягли підвалиною до всіх перших студій над руською давниною. Найперше місце займають священні кодекси. Тут є аж 4 списки старого Завіту (що, як відомо, трапляються в наших бібліотеках не часто); всі вони XV — XVI в. Є 2 Євангелії XII в., 4 з XIII в., 7 з XIV в. Між списками Апокаліпсиса є один мабуть чи ненайстаріший од усіх, які відомі — з XII в., з толкуванням Андрія Кесарійського; цікавий і чеський Апокаліпсис з толкуванням на чеській мові XV—XVI в. Між богослужбеними книгами є рукописи з XIII в. писані на пергамені. Велику вагу мають манускрипти є

перекладами писань св. отців, як ось ці: 1) найдревніший між звисніми пергаменовий список Ліствиці Івана Ліствичника, XII в. 2) пять списків того самого твору XIII—XV в. 3) Шестоднев Іоанна Екзарха, з XVI в. Сюди ще відносять ся: пергаменовий Ізмарагд XIV в., Маргарит 1530 р., Златоуст 1523 та 1555 р. і багато других збірок. Між Кормчими книгами дуже важні списки XIII в. та XV в. Цікаві історичні твори: 6 прологів, що між ними є одні (за цілий рік) з XIII—XIV в.; Патерик скитський 1570 р.; дві Палей з XVI і XVII в.; 9 хронографів, що з них два з XV в., один писаний у Іскові 1494 р. дуже багатий на апокріфічні статі. Споміж списків оригінальних руських творів кидають ся в вічі: Патерик Печерський з XV в.; багато творів Кирилла Туровського та Григорія Цамблака; 60 житій руських святих; а надто багато є творів московського періоду. Чимало є рукописів з мініятурами, між ними знаходиться вже згаданий Шестоднев Іоанна Екзарха Болгарського з XVI в. з малюнками „Сотворенія міра“, та церковний устав 1608 р. з образами святих, — всіх образів у йому більш од 380, є і образ св. Кирила Первоучителя (що стрічається дуже рідко): се дорогоцінний рукопис для історії нашого іконописання. З новіщих рукописів згадаймо тільки Адамовича (Глухівського протоєрея) похвальні слова, промови, оди й кантати в честь імператорів: Петра I, Анни Івановни й Павла та ще в честь графа Румянцева-Задунайської. Між рукописами несловянськими більшіна найновіші списки; з оригінальних цікаві латинські граматки князя Івана Освецького про 5000 марок своїй жінці (пергаменова), та короля Владислава князеві Дмитрові Друцькому на подаровані маєтки (теж пергаменова). Про восточні рукописи не казати му нічого, цікавих одсилаю до Bulletin Scientifique T. I, N. 20 (опис академіка Fraehn'a). Печатних словянських (кирилицьких) книжок зібрав Румянцев не багато, та між ними є дуже цінні: 1) Біблія Скюрини (Прага 1517—1519 р.), 2) Венецький Молитвослов з орнаментами на полях 1547 р. (Nb. був у музеї ще й Венецький Службеник 1519 р., що вважається за першу словянську книжку друковану в Венеції, та другий з 1554 р.; обидва примірники виключено по наказу міністра народньої просвіти в 1845 р. та вже за Олександра II. придбано другі примірники натомісь; 3) Острозька Біблія 1581 р. 4) Острозький збірник (О вѣрѣ единой) 1588 р. 5) Молитвы повседневныя 1596 р. (Вільно).

Скоро музей перейшов з Петербурга в Москву, він швидко почав прибільшувати ся і от незабаром він придбав велику колекцію масонських книжок, рукописів, актів, листів і т. і. покойного графа Сергія Ланського, що був останнім гротмейстером Петерб. Провінц. ложі. Колекція ся дуже важна й дорога, та ми на ній довго спинятись не можемо, скажемо тільки, що тут є багацько й апокріфічних книжок старо і новозавітних. Запримітьмо, що опісля до музею приходило багато других масонських книжок та речей не тільки російських, а й усяких (польських теж), так-що вони становлять окремий відділ.

Тоді саме А. С. Норов оддав за невеликі гроші музеєві свою бібліотеку, що складала ся з 14.000 томів, а 1869 року завіщав те, що призбрав опісля. Норовська бібліотека найперш усього важна рукописами грецьки-

ми, як от: 1) Грецька псалтирь, писана гарним Александрійським полууставом IX в., на пергамені, в 8-ку на 318 стор. Список — один з найстародавніших по всій Європі. Норов купив його в Каїрі. 2) Євангелія писана на білім, тонкім пергамені, гарною скорописею X в., в 4-ку, ст. 455. Тут є розмальовані образи євангелистів на золотім ґрунті і чимало золотих орнаментів. В початку рукописи посланіє Евсевія до Карпіяна та т. зв. канони Евсевія. Сими двома манускриптами могла б пишатися хоч-яка бібліотека. Та є ще й другі рукописі та книжки дуже замітні напр. 3) Уривок з Псалтирі IX в. на грецькій, сирійській та арабській мові. 4) Поліглоти Хіменеса і Вальтона 5) Перше виданє грецької біблії Альда 1518 р. 6) Перше виданє Нового Завіту Еразма Роттердамського. 7) Первонечатний московський Апостол 1564 р. 8) Апостол львівський 1574 р. 9) Євангелія Віленська 1575 р. 10) Острозька первонечатна Біблія 1581 р., що вже була в музеєві й раніш. 11) Біблія польська 1563 р. кн. Радзівілла 12) Напрестольна Євангелія Мамоничів. 13) Євангелія учительна Калліста, виданє еп. Балабана 1606 р. 14) Послѣдованіє постригу двою, Супрасль 1697 р. 15) Псалтирь, писана польськими літерами, церковно-словянською мовою, правописею українською, з XVII в. Багатий у Норова і одділ писань св. отців: Григорія Богослова, Василя Великого, Івана Златоуста, Й. Дамаскина і др., — все грецькі рукопис. IX, X і XI в. Унікат — повна збірка оригінальних творів єретика Джордано Бруно, що вважались загубленими, в 4 ку, 185 ст. Докладний опис сего замітного пам'ятника, так само як і взірці його почерків див. в каталозі бібліотеки А. С. Норова. СПТ. 1868, ст. 165 і д. Одділ подорожів по Святій землі дуже повний у Норова; тут є Боніфацій з Рагузи, що його Ріттер не знайшов у жадній бібліотеці європейській (див. *Erdkunde, Palästina*). Велика Норовська колекція грецьких та римських класиків складаєть ся з найкращих видань, найчастіше з *principes*. Історія північних народів (єсть найповніша в світі *Atlantica Rudebea*, що повніша навіть од *Stokholm'skoy*), історія Візантійська, класична література європейська, а найначе італійська, і ще другі галузі науки — всі чудово репрезентовані в тій бібліотеці. Нарешті треба ще згадати про арабський рукопис, переклад повісти про Варлаама та Йосафата на арабську мову, 1707 р., з мальованими мініятюрами. Про цю бібліографічну рідкість є докладні звістки в *Bulletin de l'Académie Imperiale des sciences de St. Petersb.*, t. IX, NN 20—21.

В кінці 1863 р. московський купець С. Большаков продав музеєві дуже дешево гарну колекцію (210) рукописів свого батька, що був книгарем і бібліотекарем, та ще й од себе дарував 50 добрих рукописів. Вся колекція — слов'яно-руська з XVI—XVIII в., хоч також трапляються, напр., Євангелії з XIII та XIV в. Притягають до себе увагу „Книги пѣвчія“, себ то рукописі на крюкових нотах, а по часті і на лєнійних, або на тих і тих вкупі. Таких книг у Большакова 24, вони обіймають собою майже повний круг старого церковного співу. Деякі з тих книг — на нотах дворядкових і трирядкових (двоголосні та триголосні); рукопись останнього розбору трапляєть ся по бібліотеках не багато. Найбільше в Большакова рукописів богослужєбних та житій

святих московських. Чимало є творів російських духовників, та нам цікавіше почути про от-такі: 1) декільки списків катехізісу Лаврентія Зізанія, 2) Проскінітарь Арсенія Суханова, 3) Алфавить духовный Ісаїя Копінського, 4) Вѣнецъ вѣры Сімеона Полоцького, 5) декільки рукописів з духовними стихами та віршами, деякі з поміж них з нотами крюковими та лінійними. З світських творів важніші: 1) Повість про 7 мудреців з XVII в. 2) Римські діяня (Gesta Romanorum) з XVIII в. 2) Александрія — декільки списків, 4) Люцідарій, 5) рідко трапляючий ся лічебник, список XVIII в. пз. „Доброхотный вертоград“ (потім музей придбав ще кілька його списків. Найважливіми придбаннями з колекції Большакова вважають ся рукописі з мініатюрами. Їх є 18, а найкраща — житіє Миколи Чудотворця, деє певне виготована по царському наказу (Івана IV); тут є над 400 розкішних, скуєних малюнків. Один з апокріфів, оданий Большаковим пізніш, цікавий тим, що представляє важні доповнення до печатних його варіантів (порівн. напр. „Пам. Отреч. Литер.“ Тіхонравова II., 361 та „Отреч кн.“ А. Пипіна 154); зветь ся той рукопис — Северіана Гевальського Шестодневъ и Лѣтовникъ Георгія ивока, відносить ся до 1459 р.

Рівночасно музей збагатив ся подарунками звісного архимандрита Амфілохія, що пожертвував музеєві коло 60 рукописів, найбільше з XV в. Змієгу вони переважно богослужебного, а задля нас найцікавіші: 1) Ефрема Сирина Паренезисъ (114 казань) з XV в. 2) Александрія з XVIII в., а вкупі з нею Історія о кievскомъ богатырѣ Михайлѣ сынѣ Даниловичѣ, Історія о князѣ Петрѣ и королевѣ Магилентѣ і др. Опроче багато-дехто жертвував музеєві по скількись або й по однім рукопису, і таким чином музеїв скарб зростає таї зростає. Ген. Севастьянов оддав сюди свою бібліотеку рукописів на громадський вжиток, вдержуючи за собою доживотне право власности. З его словянських рукописів цікаві: 1) Пятиниже, Ісус Навин, Судді і Руєв, сербської рецензії, писані на бомбіціні*) полууставом XIV в. Древнішого рукопису немає ніде, рівночасний — пергаменове Пятиниже в бібліотеці Троїцько-Сергіївської Лаври (коло Москви). 2) Збірка житій святих та похвальних слів з XIII в. середньо-болгарської рецензії; тут є й апокріф про смерть Авраама 3) Два палімпсести, один — слідована псалтирь, по зошкрябаному латиньському письму, другий часловець, писаний по зошкрябаному письму словянськкому. обидва з XIV в. 4) Збірник рідких апокріфів, сербської рецензії, полуустав XV в. Тут між інчим є Видѣніе Ісаїя, Громовникъ, Молнієникъ, Луникъ, Колядникъ, апокріфічне житіє Йова, хождение ап. Павла по муках. З грецьких манускриптів Севастьянова цікаві: 1) Пергаменовий паремійник, скісним устаром IX в. (що вже переходить, значить ся, до скорописі), важний за-для досліду паремійників словянських. 2) Пергаменова Євангелія 1044 р. писана грубою скорописю, з нотами для читаня єі. 3)

*) Бомбіціною зветь ся папір навощений та до того мабуть бавовняний, як показує самий пень слова (*бумбизъ*, татарське бумбут, звідкіля рос. „бумага“). Зрештою ще й досі не знають, чи справді перший папір робив ся з бавовни, а не з льону.

Дві другі Євангелії теж з XI в. Окрім того в тій колекції є ще чимало важних грецьких богослужбових книжок з XII - XIII в., невидані промови Ефрема Сирина та найстаріший список XIII в. устава Савви Єрусал. Між старопечатними слов'янськими книжками Севастьянова вкажемо.*) 1) Соборник (празнична мінея), друкований в Венеції 1538 р., з 35 гравюрами. 2) Угроволоський службник з XVI в. 3) Угроволоська Євангелія з XVI в., дуже недоладного слов'янського письма й друку. 4) Два примірники Євангелії, друков. в Білограді 1552 р. 5) Цвітня тріодь Скадарська 1563 р., 6) Октоїх — Венеція 1537 р. 7) Службник венецький 1584 р. Ще є в бібліотеці Севастьянова багацько замітних листків з візантійськими мініатюрами та один аркуш грецького манускрипту V - VI в. (Апостол). Цікава його історія. Другі листки сего Апостола знаходять ся в бібліотеках Паризькій, Петербурській Публичній, Московській Синодальній, таї дуже шанують ся, бо рукопис один з найстаріших по всій Європі. До 1218 р. сей рукопис (цілий) був на Афоні в бібліотеці Лаври св. Папаса, а згаданого року бібліотекар, чернець Макарій, що впорядковував бібліотеку лаврську, вжив сего рукопису на оправу до других книжок; потім ті книжки порозходили ся з Афонської гори по Європі. Ще ж Севастьянов передав музеєві дорогоцінний глагольський пам'ятник — слов'янський брєвіар 1443-го року, писаний глаголицею хорватською (подовгуватою, квадратною), 500 аркушів на 2 стовпці. Хто знає, як мало є пам'ятників західньої глаголиці отакої давности, той зміркує, яка се дорогоцінність. (Див. L. Veršić, Chrest. glag. 1859, XXI.)

Бібліотеками не спеціально старослов'янськими засипали Рум. музей з усіх боків, так що к 1864 було там уже 125.000 томів. В значній мірі в великій пригоді стала тут тая обставина, що найщедріших жертвувателів імператор нагороджував ордерами. Деякі жертвувателі давали просто гроші до розпорядимости музеєві. Всякі інституції російські засилали до музея свої виданя. Всякі книжки, які друкують ся в Росії од того часу, неодмінно йдуть туди по одному примірникові.

Оповідуючи хронологічно, я мусів би теперечки згадати про рівно-

*) Щоб читач міг орієнтувати ся у вказівках, ми нагадаємо історію церковно-слов'янських друкарень. Найперша печатна книга — Краківський Осемогласник 1491 р. Далі йдуть юго-слов. друкарні Венецькі (Часослов 1498), Черногірські (Цетинський Октоїх 1494 р. і Цсалтир 1495). Угроволоську Євангелію друкowano в 1512 році. Друкарня д-ра Скорини була спершу в Празі чеській (Біблія 1517—19 р.), потім перенесла ся до Вільна. Перша московська друкарня — 1564 р. (Апостол). Вигнані з відти печатники позакладали друкарні в Заблудові, Львові, Вільні й Острозі. В XVII в. бачимо друкарні в Стокгольмі (Лютеранський катехізис 1628 р.), в Євю й у Кієві, (ще раніш) в Могилеві, Чернигові, Уневі, Дермані, Стратині, Почаєві і в др. южно-руських містах. В 1696 р. надруковано слов'янську граматику в Оксфорд, а рівночасно Петро Великий заводить слов. друкарню в Амстердамі, де друкує вже й гражданкою. Друкарень XVIII в. вже багацько. Варто завважити, що в Рум. музеї є теперички трохи чи не повна колекція старопечатних слов. книжок, що коли єї самому оглянути, то історія слов'янського книгопечатаня так і вріжеть ся в пам'ять.

часний зріст других oddiliv у музеї, а саме: а) красні скуства і класичні давности, б) доісторичні, християнські й руські давности, в) Дашківський етнографічний музей, г) oddil чужоземської етнографії, мінералогічний кабінет, е) галерія російських (і українських) діячів. Та щоб не плутати, я сим разом казатиму тільки про рукописі та книжки, а про другі oddili в музеї напишу в дальшій книжці „Ж. і Слова“.

Між придбаннями 1865-го року найцікавішими показують ся оригінальні юридичні акти і грамоти історичні, що подарував звісний археограф П. Муханов. Більшина їх з московського періоду, та є й южно-руські XIV—XV віку, поміж ними польсько-руська грамота Свидригайла Литовського 1438-го року; а всіх звиш сотки. Пергаменові грамоти — з печатками оловяними, папірові з печатками з чорного та червоного воску. Та куди багатшим скарбом було те, що пришло 1866 року: я маю на думці бібліотеку В. М. Ундольського. Покійний Ундольський, дуже добрий палеограф і бібліограф, збирав бібліотеку вважаючи не на те, щоб книжка або рукопис були тільки рідкі: найпильнішу увагу покладав він на те, щоб памятник був „говорячий“. Так, звісно нам, що до 1701 року (до заведеня гражданки) словянських старопечатних книг налічують коло 1300 назв; тільки ж коли ми виключимо звідти книжки богослужбні та повторні виданя, то зостанеть ся всіх заголовків 300, в тім числі небогослужбних 250. Отож Ундольський знаючи все цеє не купував рідкої книжки, як що було на світі таке саме єї виданє, тільки другоразове і дешевше; коли ж книжка була мало того, що рідка, а ще й важна в наукового погляду, от тоді він не жалував хоч би й яких грошей. Самих рукописів (словяно-руських) в єго збірці є над 1350 (а до того часу в Рум. муз. було рукописів до двох тисячів з половиною). Очеvidячки міні доведеть ся сказати про сю скарбницю зовсім побіжно. З списків святого письма скажемо про Старий Завіт, що, як звісно, стрічаєть ся по бібліотеках дуже не часто, а надто в цілости. Отже бібліотека Ундольського має по-при 20 других списків один повний з XV в., писаний раніш од Геннадієвої редакції, а через те містячий у собі багато важних одмін; таким способом се унікат в цілім словянськїм світі. Уривків з Старого Завіту, до того дуже давніх (з XIII, XIV в.), є тут чимало. З списків Нового Завіту найважніший з XI в. юго-словянський; важний ще й переклад Євангелії Єпифанія Славинецького з 1674 р., унікат. Памятники церковного права: сербський Номоканон 1305 р.; греко-римське право, переклад Єп. Славинецького, тексти первісний і виправлений (звичайно трапляють ся тільки виправлені списки) Oddil богослужбних рукописів містить у собі між інчим найкращий список нотної крюкової граматики Олександра Мезенця з XVII в. З колекцією пасхалій Ундольського не рівняєть ся жадна друга. В oddilі перекладів творів св. отців нам цікаво побачити Маргарит Новий або вибірка з писань Івана Золотоуста в перекладі кн Курбського, білоруського полууставу XVI в., Ліствиці Рая XIV та XV в. (1412). Між руськими духовними творами: Григорія Цамблака з XVI в., Іларіона Кіівського з XV—XVI в., Феодосія Печерського з XVI в., Арсенія Сатановського з XVIII в., Артемія, колишнього Троїцького ігумена, що

часто вважається за єретика, послання проти Симона Будного, видавця протест. катехізму, з XVI в. — се унікат, дуже важний для історії боротьби православ'я з реформацією на Україні; Лаврентія Зизанія катехізів з XVI в., Захарій Кописенського Паліодія, рукопис новітній; Просвітитель Литовський з XVII в., „Біблѣя малая“ 1660 р. святих Григорія Дмитрієвича, писана подільським нарічем у Шаргороді; Симеона Полоцького Вінець віри, списки з XVII та XVIII в.; Зерцало Богословія Кирила Транквіліона з 1679 р. Російських розкольників (старобрядчеських) рукописів є в Ундольського сила; крім того в музеї є в загалі багато творів сего розбору.

По церковній історії загальній є: Палеї, Літописець Дмитрія Ростовського і др., гарні списки XV—XVII в. По руській церковній історії: 6 списків Печерського Патерика з XVI в., 1644 р. і др.; один з XVIII в. містить гарні мініатюри і план печер; Життя святих — чудова колекція. Звісно, як добре обмальовують життя святих побут церковний, монастирський, родинний, громадський, та яку мають вагу для етнографії й історії. Правда, життя ті — найбільше великоруські. Таку саму вагу мають численні сказання про чудотворні ікони (є в Ундольського між інчим про Ахтирську, Печерську). Між світськими рукописами всі дуже важні. Як у других oddілах так і в тім ми вважаємо тільки дещо. По світській історії: багато списків хроніки Григорія Амаргола з XV в.; руські хронографи з XVI в.; Начальні літописці, переважно північної редакції; князя Курбського історія Івана Грізного, листування з ним, з ки. Острозьким і др. також переклади з Іваньїні та Стрийковського — два рукописи з XVIII в.: „Описание о козакахъ запорожскихъ, сочиненное отъ инженерной команды“, два списки з XVIII в. З географії: кілька перекладів з польського, XVII в., подорож (1570—1584) в Єрусалим князя Миколи Радзівілла Христофора, воєводи Віленського, з XVII в. В юридичнім oddілі: списки Руської Правди полууставом і скорописю, з XVI в.; Статут Литовський, писаний білоруською скорописю XVIII в.; в тім oddілі є багато цінних рукописів з періоду московського. З рукописів філософських: „Бесѣда двое“ Гр. Сковороди. По медицині: народній великоруський лічебник з XVII в., що його цікаво порівняти з українськими; крім ліків є тут багато примов, молитов, поради господарські і т. і. Між рукописами фізіологічного змісту цікаві: Граматика т. зв. І. Дамаскина в перекладі Івана Екзарха, кілька списків з XVI—XVII в.; Граматика Л. Зизанія, список XVII в. з друкованого видання 1596 р. Що до бібліографії слов'яно-руської, то Ундольський сам зложив чимало каталогів многих книгохранилищ, та деякі є й оригінальні, дуже важні, як ось: Каталог бібліотеки коряжемського монастиря (в Вологодщині) 1615 р. 2) Універсальний каталог Моск. Синод. бібліотеки 1679 р., 1727 р., Катерининого періоду, 1819 р. і др. 3) Троїцької Лаври 1795 р. Найбагатіший і найцікавіший oddіл бібліотеки рукописів Ундольського — староруська література, де є, напр. бродячі повісті: Повість Арріана, бывшего раба Епиктита философа... о Александрѣ гречестѣмъ царѣ, полуустав XVI в.; Александрія псевдо-Каллістена, 10 списків з XVII в.; Книга, глаголежая Троя, з XVII в.; Повѣсть дивна о Динарѣ ца-

ревнѣ з XVII в.; Сказаніє о Акирѣ Премудромъ з XVII в.; Стефанитъ и Ихилатъ, два списки з XVII в.; Зрѣлище житія челоувѣческаго, переклад Вініуса з 1674 р., списки XVII—XVIII в.; Дѣянїя Римскїя з 1724 р.; Приклади изъ Зерцала Великаго з XVII та XVIII в.; Повѣсть о седми мудрецахъ, три списки XVII в.; Книга глаголемаѣ Факцы или жарты, 1778 р.; Сборникъ увеселительныхъ повѣстей и притчей, писаний силлабічними віршами, з першої половини XVIII в. До сего оділу йдуть і лицарські романи, як от, про Аполлона Тирського, Королевича Брунцвіка, Бову, Петра Франкського, прекрасну Мелюзіну і т. і., з XVII і XVIII в. Сюди ж відносять ся й оригінальні руські (північні і южні) повісти. Скажу коротко, що більша часть творів, про які згадує Пининів „Очеркъ лит. исторїи старинныхъ повѣстей и сказокъ русскихъ“ та які обнародувані Тіхонравовим та Костомаровим, є в бібл. Ундольського. З пам'ятників схоластичної літератури нам цікаві: Сімеона Полоцького „Гласъ послѣдній царя Алексея Михайловича“, XVII віку; збірка псалм (33) XVII віку, найбільше чисто українських по мові; те ж з XVIII віку (41 пс.); псалми з Римо-творної Псалтири С. Полоцького, на нотах, далі 35 псалм і патріотичних віршів українських з XVIII віку; дві збірці псалм і патріотичних віршів українських на нотах, з XVIII-го віку. Як матеріал мало просліджений дуже важні в колекції Ундольського збірники, що відбивають у собі ярко й наглядно духовні інтереси наших предків. Ті збірники, що обертали ся в старім руськім письменстві, можна поділити на два ряди: такі, що мають який-такій означеній, певний зміст (четьї-минеї, торжественники, Златоусти, соборники, цвітники, Златоструї, Измаград, Златая цѣнь і т. і., а так само й канонічні збірки: канонічні, молитвослови і т. і.) і ті, що не мають якихсь означених меж, збірки різнобарвного змісту, без заголовків навіть. Таких збірок було більше, ніж перших; і в Ундольського їх є аж 200, а перших 30. Про перший сорт збірок Ундольського я вже по трохи згадував; додам ще хіба, що їх в музеї по 10 і більш редакцій. Що до других, то про них розписати ся неможлива річ, бо довело ся б детально повідати про пістрявий зміст кожної збірки.

Ще ж Ундольський зібрав і печатні словянські книжки. Колекція єго книжок, як я вже згадував, складала ся так само дуже систематично. Таким чином в єго книжній бібліотеці ми бачим напр. чудовий систематичний збір книжок св. Письма, починаючи з відомої Біблії Острозької 1581 р. аж до видань Біблійного Товариства, такий самий збір пєсань св. отцїв (переклади) та пам'ятників літератури церковно-історичної; найважніші видання богословського письменства, найпаче оригінального (полеміка, канонічні твори, проповіді і т. і.) як раніш од Петра I. так і зараз після Петра; замітна збірка книжок учебних та з світської літератури, напр. первачок словянського друку — Шестоднев краківський 1491 р. (Швайпольта Фіоля)*); Просфонима или при-

* Библиографи зовсім не знають ніякого краківського Шестоднева, гл. Каратаєвъ, оп. сіт. Додамо, що Фіоль видав у Краківі 5 книг і всі вони помічені 1491 роком, так що ми й не знаємо, котра з них первачок. І. Ф.

вѣтъ митрополиту Кіевському и Галицкому Михаилу Рогозѣ (Львів 1591), Граматика Львівських спудеів (Львів 1591); Острозький „Апокрисисъ“ Христофора Бронського 1597 р.; Василя, сваш. Острозького „Отпись на листъ Ипатія Поцѣя“, Острог 1597 р.; Молитвы повседневныя, Вільно 1602 р.; незвичайно рідка „Книжка о образѣхъ, о крестѣ, о хвалѣ Божіей“, о молитвѣ святихъ“ і т. і. Вільно 1602 р., первопис кїівської „Книги о вѣрѣ“; Мелетія Смогрицького словянська граматика, єдино-звісний примірник з вихідним аркушем 1618 р., з деякими одміннами од виданя 1619 р. в Євю; Лавренція Зизанія Катехізіс, печатаний у Москві 1627 р., виданє не випущене в світ а через те велика рідкість; Слово Петра Могилы: Крестъ Христа Спасителя, Кїів 1632 р.; Игнатія Оксеновича Казанє на погребеню кн. Ілїи Четвертинського, Кїів 1641 р.; Кїівська лицева (ілюстрована) біблія з 174 гравюрама, 1645—1649 р.; Молитвословъ Ефимеріосъ, Вільно 1651 р.; О сакраментахъ, Кїів 1657 р.; Три слова Лазаря Барановича, Новгород Сіверський 1675 р.; Вопросы Еллино-россійскіе, 1715 р.

Такі багатства, як колекція Ундольського, затемнюють те, що прийшло до музею зраз опісля. Та таки й незабаром (1868) музей здобув „Русскія Вѣдомости“ з часів Петра Великого. Галичанє не зміркують мабуть ваги такого придбаня, коли я не скажу, що не вважаючи навіть на всякі урядові пильні заходи, досі ще не одшукано комплекту сих Вѣдомостей, сеї найпершої російської часописі.

Тогож таки 1868-го року музей купив дуже дешево найкращі рукописи з антикваріату Піскарьова, що тоді був помер а его добро призначили до ліцитації. Запримітити треба, що Рум. музей, як інституція правительствєнна, скрізь має першенство й привілегїї, так-що він повибирав потрібні рукописи ще перед ліцитуванєм. „Каталогъ (докладный опис) славяно-русскихъ рукописей, прїобрѣтєнныхъ Музєемъ послѣ В. Д. Пискарева“ видано 1871 року, а я, як і скрізь, торкну ся тільки дечого найцікавішого. Отже там є: Слїдована Псалтир з XVI в. — з малюнками (птиці, звірі, страховиди, людські постаті і т. і.) — першорядної ваги задля історїї руського скуства; св. Сильвестра та преп. Антонія (брата Григ. Богослова) Нєтолкованіє о Св. Троицѣ, з XVII в. тут є згадки про Словян, жєрело Нєсторовой етнографїї; торжественник з XV та XVI в., де між інчим є два списки житія Бориса і Гліба, пам'ятъ кн. Владимира та житіє Димитрія Прилуцького (список найстаріший між звїсними); збірник писаний полууставом (до 1548 р.), де є й уривки „отъ тайныхъ Епоховыхъ книгъ“, „Бєсѣда трєхъ Святителєй“, кілька сказаній про Соломона, „О чудесныхъ птицахъ и рыбахъ“, „Преніє живота со смертію“ і т. і.; Хронограф руської редакції до 948 р., писаний у Москві 1485 р., зл женій по хронікам Амартола та Малали, з розряду т. зв. „єллинських літописців“; хроніка Стрийковського з XVII в.; збірник з XVIII в. (з першої четвертини), де є Прокламація тур. султана до козаків 1678 р. та їх одповідь; розкольніцький збірник Петрового часу, де є: Голубина книга, Слово обѣ Акирѣ Премудромъ, гадательна псалтирь під заголовком: „Псалтирь толковая“ — сеї апокріфічний памятник трапляєть ся дуже рідко; Дїалектика Іоана Дамаскина в южноруському перекладі, українська скоропись XVII в.;

гарна колекція лічебників з XVII в.; Александрія сербської редакції з XVII в. Між Піскарьовськими печатними книжками важні: Венецькі видання (Октоїх 1537 р., Празничная минея 1538 р., Часловець 1566 р., Службеник 1570 р.); Московський первопечатний Апостол 1564 р., Стратинський Службеник з друкарні Ө. Балабана 1604 р., Кирила Трапквілліона „Перло многоцѣнное“, Чернігів 1646 р.; Філософія Аристотелева М. Козачинського і Гр. Щербачького, з додатком генеалогії гр. Розумовських, Львів 1745 р.; Краткій Катихизисъ историческій, на слов. і польській мові Макарія Нероновича, Почайів 1756 р.; Өомы отъ Кемписъ о подражаніи Христу, вид. Ігн. Віленевського, Почайів 1764 р.

З прибутків 1768 року ще сплню ся над деякими рукописами та книжками дрібніших колекцій, дарованих музеєві од різних осіб, як ось: сербські богослужбні рукописи, Євангелія, Апостол, трєбник і інші з XIII в. та XV в.; Цетинська псалтир 1495 р., на думку Шафарика найрідкіший та найвишній пам'ятник словянського книгопечатаня за цілу его історію; Венецькі видання богослужбних книжок XVI в., що доповняють серію других церковно словянських Венецьких видань, які були в музеї раніш; чимата колекція (26) богослужбних нот, зібрана кн. Одоєвським, що був великий знавець церковного співу. Переважно вона складаєть ся з рукописів, та є й книжки, як от Львівський Ірмологій 1700 р., що довго вважав ся найпершою нотною словянською друкованою книжкою*. Ірмологій Почайівський 1794 р., Октоїх московський 1772 р. — Е. Бецький (видавець Молодика“) дарував колекцію автографів, де ми бачимо напр проповіді Лазаря Барановича, листи его до І. Галятовського, его ж польський вірш, Котляревського оду Сафо, листи Квітки, Харківські байки Гр. Сковороди, его ж листи 1785 р., его Діалогъ или Потокъ Зміннь, „Перекопи-поле“ Квітки, его ж „Основаніє Харькова і др. — Оснівник Харківського університету В. Н. Каразин теж набірав багато українських документів, як от: універсали Мазепи, Скоропадського, папери Милорадовича, Ломіковського, листи Полуботка, кн. Куракина, А. Безбородька, гр. Завадовського, листи Сковороди. Дуже цікавий збір подібних документів прийшов і після В. Анастасевича. нпр.: українська поема минулого столітя „Разговоръ Малороссіи съ Великороссіей“. Неусгроєв пожертвував Slowakisches Wörterbuch von Procopius, med. doct. aus Zakolitz (рукопис) та деякі книжки Супрасельського виданя. Мабуть чи не найцікавішою для нас Українців буде згадка про рукопис з XVIII в. — український переклад Псалтиря на народню мову. Нарешті згадаю ще про рукопис XII в.: служба св. Віллігізові, архієпископові Майницькому, на лат. мові (опісля єі видав В. Герье в Москві).

К 1867 зробили в музеї й виставку. Рукописі були розложені по столітям, починаючи з XI в. Те саме зробили з словянськими книжками, розложивши їх групами по хронологічному порядку заведеня друкарень

*) Доки не одшукали Супрасельського виданя 1697 року „Послѣдованіє постригу въ малый иноческій образъ“. Книжка теж є в Музеї.

у Словян. Бібліотека книжок не церковно-словянських звісно, зростала далі, як мовляють, не днями, а годинами. Докладніше оповідати про неї не буду.

Дуже щасливим був для музею 1870 рік, коли він придбав бібліотеку І. Я. Лукашевича. Вона складала ся з книжок церковної печати, словянських рукописів, архіву українських актів, що призбирав славнозвісний історик Маркевич (сюди ж стосуєть ся й колекція молдавоволоських грамот,) з книжок гражданського друку (за часів Петра I) та ще деяких. Найважніший одділ перший, де є над 800 дуже рідких видань тай саме таких, що доти в музеї їх було не доволі: то книжки з дрібних та бродячих українських друкарень XVI—XVII в. та з друкарень закордонних. Тут є нпр. Краківські виданя Сватополка Фіоля 1491 р.: Часловець, Тріодь постная та Тріодь цвітная (всього вкупі в тій першій словянській друкарні було пятеро видань, та ті другі були в музеї й передше); Цетинські виданя друковані з наказу Черногірського воєводи Юрія Црноєвича 1495 р.: вже згадувана Псалтир, що єї так вихваляв Шафарик, та Октоїх — більше видань там і не було; найстаріша друкована Євангелія, друкована коло того самого часу мабуть у Семиграді Бігнером з Брашева; Венецькі виданя з друкарні основані і піддержуваної Словянином, воєводою Божидаром Вуковичем, десь певне з 1519 р., а далі єго сином та другими, — тепер у музеї, здаєть ся, є всі 33 книги, які видано в Венеції; дуже рідкі сербські виданя першої половини XVI в.; Угро-волоські виданя, і врешті Южно-руські. Що до сих остатніх, то скажу загально, що з тих скарбів, акі єв Рум. музеї, дуже добре можна пізнати нашу рідну літературу в XVI та XVII в. І так поміж Лукашевичевими книгами є: книга о священстві св. Івана Золотоуста, Львів 1614 р. з додатком статі: „Соборъ въ богоспасаемомъ градѣ Вильвѣ бывшій генваря 7117 г.“; „Верше“ на Різду, на Степана, на Вас. Вел., Львів 1616 р. з гравюрами, з підписом Памви Бериди; Кирилла Транквіліона Учительна Євангелія Рохманів 1619, з посвятою княгині Вишневецькій, 2 е виправлене видане; Апостоли та Євангелії друковані в вандруючій друкарні Павла Домжива-Лютковича 1620 року в Угорцях (самбірського пов.); Параміоїа, сирічь утѣшительныя мольбы, Кіївське вид. 1634 р., — вони потім увійшли до Требника П. Могили; Требник 1635 р. з друкарні Угроволоського воєводи Матвія Басараби, в Довгім Полі, — перше волоське видане друковане (Т. Вербицьким, Кіянином) черенками спровадженими з Руси, унікат; також є й другі тамашні виданя, теж унікати; Договоръ или постановленіє съ войскомъ запорозкимъ, Кіїв 1659 р.; Гаятовського Ключъ разумѣнія, Львів 1663 р.; єго ж „Небо новое“, два виданя 1665 р. у Львові; знов І. Гаятовського Души людей умерлыхъ; Требник друк. в Євю 1637 р. унікат; Молитвословъ друк. в Уневі 1679 р. Митром Кульчицьким, унікум; рідкий львівський Требник 1682 р., унік.; теж унік. Акаѳисты и каноны и проч. спасительныя мольбы, Кіїв 1686 р. з предмовою до чительника та з образками; знов унікат: уневський Молитвословъ повседневный 1695 р. з образками; Регламентъ о содержаніи овецъ въ малой Россіи, Кіїв 1724 р. Що до книжок з XVIII в. (по першій четвертині) та з XIX в., то й тут у Лукашеви-

ча повно рідкостів та унікатів. Тут є сила уніяцьких видань друківаних у Почаєві (над 60), Супраслі, Львові, Уневі і т. і. Досить сказати, що тут налічують 82 книжки доти невідомі в бібліографії. Та куди важніша для нас колекція Лукашевичевих рукописів (164), що переважно писані українською мовою, почасти трохи макарівичною, почасти дуже народньою. Отже тут є: потнолінійні рукописі з XVII та XVIII в., а поміж ними Ірмолой з підписом М. Ханенка 1660 р.; Ліствиця Івана Ліствичника з XVII в. з українськими коментаріями; збірник „Пчела“ з XVII віку, Межигірського монастиря, з дуже великими одмінами супроти вісних редакцій; збірка з XVI віку, де є сказаніє чорноризца Храбра, виписки з літописів та хронографів про Словян, космографія, преставленіє Кирилла Философа і т. і.; кн. А. Курбського історія Івана IV та листуванє з ним, з XVIII в.; Історія Малороссіи, кн. I (до 1654 р.) невідомо чия; Літопись Грбянки в XVIII в.; Літописець краткій.... о гетманахъ, до 1739 р.; Краткое описаніє малороссійскаго казацкаго народа по 1761 годъ, собрано П. Сымоновскимъ; Краткое описаніє военныхъ дѣлъ Малой Россіи по 1725 годъ, писано в Пирятині 1822 року; Журнал Якіма Горленка, 1736 р.; Справая книга Прилуцк полка, 1696—1707 г.; Описи Малороссійскихъ полковъ з XVIII в.; Дѣло о разбойникѣ Гаркушѣ, 1782—1786 р.; збірка творів Самуїла митроп. Київського 1801 р.; Сказаніє о Колівщинѣ, М. Максимовича, автограф; Александрія XVI в., писана южноруським полууст.; ціла колекція перекладаних лицарських романів з XVIII в.; Горпинида или вхопленная Прозерпина, Павла Б. Н. (Вілецького-Носенка) з підстрічним російським прозаїчним перекладом; 9 рукописів на латинській мові — лекції записані в Київській Академії та Переяславській Коллегії XVIII в.

Рівночасно передано до музею дублети з бібліотеки Синодського Архіву. Се знов переважно уніяцькі друківані книжки, де є 50 Почаївських, 24 Львівських, 6 Уніївських, 5 Супрасльських. В тім числі є 20 Службеників 1691—1791 р., 8 Требників 1695—1792 р., 6 Євангелій, 7 Апостолів, 7 Антологій, 6 Пісних Тріодів, 7 Тріодів Цвітних, 6 Октоїхів, 1 Минея місячна, 1 Минея общая, 2 потні Ірмології, 3 Часловці, 4 Псалтирі, 1 Акаѳист і т. і. Одно слово, тут знаходить ся повний круг уніяцьких богослужбених книг, та й не по одному, а по кілька видань. Через те на цій колекції не важко прослідити всякі зміни в латинському дусі, які по троху впроваджували ся в православні книги навіть ще до Замойського собору 1720 р. А. Θ. Хойнацький у своїй книжці „Западно-русская церковная унія въ ея богослуженіи и обрядахъ“ (Київ 1871) думав інакше, бо не бачив напр. зовсім скатолічного уніяцького службеника Віленського 1692 р. Докладні звістки про ті книжки читач знайде в „Спискѣ книгъ церковной печати бібліотеки Св. Синода, составл. Н. Барсуковымъ“ СПб. 1871 р. Тоді ж (1871 р.) передано до Музея й дублети *) з Новгородського Софійського собора, та се найбільше виданя Московські (до-Никонівські). На одному Службенику була пергаменова оправа, зроблена з шматків службеної минеї XI в. за март місяць.

* А вся бібліотека пішла дб Петербурської Духовної Академії.

1870 року вмер звісний вчений Н. І. Попов; до Музея пішла вся його бібліотека рукописів, 76 чч. Найбільше тут рукописів роскольніцьких (НВ. Попов — видавець „Сборниковъ изъ исторіи и для исторіи старообрядчества“); тут є й елаборати з Білої Криниці; дуже цікавий рукопис „О мышленіи православныхъ христіанъ, жительствующихъ въ разныхъ посадахъ Черниговской и Могилевской губерній, о грамотѣ, названной: „Объявленіе объ уничтоженіи окружнаго посланія“ З поміж важнихъ документів не можемо не згадати велику колекцію паперів Катерини II, Храповицького, Сушкова й інших, яка теж достала ся тоді до Музею. До речі завважимо, що Музей тоді зробив виставу автографів, де показано багато автографів чужоземських та велику силу російських; від українських письменників тоді були автографи Котляревського, Квітки, Білецького-Носевка, Гребінки, Шевченка.

1872-го року начальник Кієво-Печерської друкарні о. Амфілохій оддав у Музей збірку книжок уніяетських. Цікавіші між ними: уніяетський Требник, друкований у Львові 1719 р., а на ньому рукописні рівночасні виправки для дальшого виданя і багато уваг польських і руських як у тексті, так і на окремих приліплених листочках; Послѣдованіе постригу въ малый и великій иноческій образъ, Почайів 1750, — доти він був невідомий у бібліографіі; Чинъ возлаганія златыхъ діадимъ, даемыхъ отъ всечестнѣйшія Капитулы Ватиканскія на священныя чудотворныя иконы Пречистыя Дѣвы Маріи, Почайів 1773 р., — в додатку сказано, що таким чином вінчано чудотворну ікону Почайівську; Басни галмудовы, отъ самыхъ жидовъ узанныя, Почайів 1794 року (НВ. Фравко в 1-м ч. „Житя і Слова“ цітує 1784 рік; цікаво б знати, чи се помилка, чи попросту він має перше видане?); Боггласникъ, Почайів 1825 р., з нотами; деякі пісні на польській мові. З інших придбань того року варто ще згадати: Правила словянской правописи та граматики, рукопись сербська з XV в., вибірка з книжки „Константина философа Костенчъскаго, бывшаго учителя Срѣбскаго въ дни благочестивааго Стефана деспота“, — аргументів автор вживає таких, які тепер ми чуємо од наших москвофілів; рукопис „Книга о четырехъ послѣднихъ, си есть о смерти, о судѣ, о муцѣ вѣчной, на латинскомъ діакектѣ въ 1661 г. езуитою Вильгельмомъ Стангурскимъ изданная, а съ латынскаго на славяно-російській діалектѣ въ обшюю пользу чтущимъ преведенная въ Лаврѣ Кієво-Печерской въ 1733 г.

По покійнім професорі І. Біляєві († 1873) його бібліотека перейшла до Музею. Їго рукописи такого змісту: 20 літописів, 26 офіціальних книжок, 4 теки листів з XVII в. та з початку XVIII в., 15 церковно-історичних (з XV—XVII в.), 20 літературних світьчих, 10 збірників мішаних а 10 перекладів з святих отців. Очевидячки рукописі Біляєва це такі, що вважають ся за насущні в кожній бібліотеці, бо звичайно по бібліотгках головний елемент становлять рукописи богослужебні або духовні. Та українських документів тут мало. Я назву

* З мого боку помилки нема, хоча видане з 1794 р. і тільки таке знає й о. Петрушевич [Гатичанин, 1863 стор. 176; Головацкий [Дополненіе къ Очерку славяно-русской бібліографіи Ундольскаго) також не знає вид. 1784 р.

з усієї скарбниці: повість про Александра Македонського в українській редакції 1697 р., 102 ст. в чвірку; збірка з XVII в., що містить повість об Акирі, о Григорії палі Римськім, і др.

Того ж таки року Петербурська Імператорська бібліотека прислала свої дублети книжок печатних, де є напр.: протестантський „Катихісієсь, то єсть наука стародавняя христіанская отъ святаго пїсьма для простыхъ людей языка Рускаго, въ пытанияхъ и отказъхъ събрана“, накладом Матвія Кавечинського, Симона Будного та Лавр. Кришковського, Несвіж 1562 р.; Новий Заповіт на кроатській мові, виданий Прімусом Трубером в Тюбінгені 1563 р.; Киновіонъ, общежительный яноческій уставъ, Єве 1618 р.; Собрание словесъ отъ Божественнаго писанія, Угорці 1618 р.; перше кїївське видане Номоканону 1620 р.; Псалтир друкована в Четвертні 1625 р. Духовна Академія в Петербурзі рівночасно прислала музеєві 126 старопечатних книжок, між ними є: Євангелія, що деякі вчені вважають єї за видане, друковане в Москві ще перед епохою І. Оедорова, се б то ще перед 1564 р.; Псалтир Віленська, яку теж вважають за друковану до 1575 р., себ то раніше од приходу вигнаних московських печатників на Україну; Грамматика словянська, Кременець 1638 р., якої знають тільки 4 примірники. Од Московської єпархіальної бібліотеки оддано до музею 258 старопечатних книжок, між ними найбільше книжок роскольницьких, що походили в Клинцях, Вільні, Гродні, Почаєві та Супраслі в XVIII в. та в теперішнім.

1874-го та 1875-го рѣку музеї здобув багато дрібних колекцій рукописів, між якими ми бачимо: Лаврентія Зізанія словянська грамматика з одмінами од печатного виданя 1596-го року та з додатком грецької Акростіхїди (що зветь ся також „Толкъ преднаписуемому къ нѣкимъ канонамъ краєгранию“) з XVII в.; „Краткое грамматики изъяснение,“ писано на бересті, по граматичі Мел. Смотрицького, мабуть у Сїбіру, з XVIII в.; „Записки богословскія“ архімандрита Іринея Фальковського з XVIII в.; збірка творів Гр. Сковороди, 4 томи, переважно автографи; між ними назву тільки: Симфонія или книга Асханъ, о познаніи самого себя, 1767 р.; Бесѣда о христіанскомъ добронравіи, 1796 р.; Садъ божественныхъ пѣсней, 1750—1785 р.; Брань архистратига Михаила съ Сатаною, 1783 р.; Бесѣда двое; Наркисъ; колекція листів Сковородиних до єго покровителя М. Коваленського, — латинських, грецьких і руських: „Жизнь Гр. Сковороды, писана 1794 года, въ древнемъ вкусь“ М. Коваленського, — чернетка і біловик; Сонцова „Смуты въ Галиціи“ 1846 р.; фамільні папери гр. А. К. Гудовича 1762—1817 р.

Отже к 1876 р. Музей мав до 4000 слов'яно-руських рукописів, 819 на чужих мовах, до 40 тисячів грамот, актів, автографів, до 3000 старопечатних слов'янських книжок, до 100 книжок Петрового часу. Бібліотека ж других книжок, що найважніші між ними, звісно, російські виданя, виносила більше-менче 250.000 томів.

Поки що на цім я й перерву свій огляд, бо як на одно число „Ж. і Сл.“, то й цього вистарчить, а як би я почав повідати про бібліотеку проф. В. Григоровича, що 1876 року припала Музеєві на вла-

сність, то статейка моя вийшла б занадто довга. Тільки ж, кінчаючи свій перегляд, я смершу мушу сказати дві слові що до єго безсістемности.

Може бути, дехто докоряючи скаже міні, що краще було б, якби я перелічував скарби Румянцівського музею не в таким порядку, в якім вони нагромаджували ся в книгохранилищі, а в таким порядку, щоб у читача зложивсь виразний образ староруської літератури в поступеннім ході єї розвою, і в загалі, щоб підвалиною моєї статті була історія не музеєва, а історія русько-українська. Воно звісно, що й це було б гаразд, дак я ж мав свої причини вчинити саме так, як вчинив, а не інак. Перш усього завважу, що я оглядаю памятники тільки дорожші та рідкіші й оминаю часті та звичайнісінькі, дарма, що вони бувають дуже важні й характерні; тим то, хоч би як систематично вів я свій огляд, однаково у йому була б безліч люків. З другого боку не можу я здумати, щоб передплатник научної часописи та не знав сам історії староруського письменства й характеру єго, принаймні в загальних рисах: адже це такі елементарні речі, що всі виучують їх ще по гімназіях. Вважаючи на це, я з зовсім спокійною совістю не захтів впорядковувати всіх звісток в ансамбль, а попросту спиняв ся над першим ліпшим цікавим памятником. Читач пізнає од мене історію самого музею. Він знатиме, од кого прийшла тая чи тая книжка або рукопис і у чіих руках була, — значить ся, він знатиме, чи і з якого боку вона могла бути обслідувана гаразд, чи може в ній таїть ся ще багацько дечого нового; очевидячки, напр., документи з оснівної бібліотеки Румянцова навряд чи дадуть багацько новітніх відомостей, а яка-небудь українська книжка, що прийшла од московського купця та ще й недавнечко, подає багацько більшу надію на те, що в ній знайдець ся щось нове. Далі не треба ще ось чого забувати: докладні наукові описи та каталоги, до яких схоче вдати ся людина зацікавлена якою-небудь звісткою з моєї статті, дак ті описи зложено окремо для кожної колекції, яка увіходить у склад бібліотеки музеєвої, отже мій начерк поможе читачеві зорієнтувати ся.

(Далі буде.)

Москва 29 января 1894.

А. Юримський.

